

Asya-Avrupa Diyalogu: Zirve Diplomasisi Baglaminda Bir Değerlendirme

Samet YILMAZ*

ÖZ

Bu çalışma, zirve diplomasisi bağlamında, Asya-Avrupa Diyalogu (*Asia-Europe Meeting-ASEM*) zirvelerinin, diyalog sürecine ve ASEM'in küresel yönetim içerisindeki işlevlerine yönelik katkısını tartışmaktadır. Asya ile Avrupa arasındaki etkileşim kanallarından biri olan ASEM, bölgesel örgütler, devletler, çeşitli gruplar ve sivil toplumun dâhil olduğu, çok boyutlu ve çok aktörlü bir platformdur. Bu yapı içerisinde, katılımcı devletlerin devlet veya hükümet başkanları ile Avrupa Birliği (AB) Konseyi ve Avrupa Komisyonu Başkanlarının ve Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (*Association of Southeast Asian Nations-ASEAN*) Genel Sekreteri'nin katılımıyla düzenlenen zirveler, kilit bir role sahiptir ve diyalog sürecine ivme kazandırmaktadır. ASEM'e siyasal liderlerin bizzat dâhil olması, katılımcı devletlerin ilgili etkileşim kanalının değerine (*added value*) yönelik farkındalığını göstermektedir. Bu bağlamda çalışmada, ASEM zirvelerinin, ASEM'in esnek ve enformel işleyişiyle uyumlu olduğu ve ASEM sürecinin küresel yönetim içerisindeki işlevlerinin gerçekleştirilmesine destek verdiği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: ASEM, Zirve diplomasisi, Diyalog, Küresel yönetim

JEL Sınıflandırması: F50, F00, Y80

Asia-Europe Meeting: An Evaluation in the Context of Summit Diplomacy

ABSTRACT

This study discusses the contribution of Asia-Europe Meeting (ASEM) summits on the dialogue process and the functions of ASEM in global governance. ASEM, one of the channels for interaction between Asia and Europe, is a multi-actor and multi-dimensional platform, which includes regional organizations, states, various groups, and civil society. ASEM summits, the attendants of which are the heads of state or government of the participating states, the Presidents of the European Council and of the European Commission, and the Secretary-General of the Association of Southeast Asian Nations, have a key position in this structure and promote the dialogue process. The fact that political leaders in person participate in the dialogue proves the awareness of the participatory states to the ASEM's added value. In this framework, the study suggests that ASEM summits are compatible with the flexible and informal functioning of ASEM and promote the achievement of ASEM's functions in global governance.

Keywords: ASEM, Summit diplomacy, Dialogue, Global governance

JEL Classification: F50, F00, Y80

Geliş Tarihi / Received: 21.01.2022 Kabul Tarihi / Accepted: 28.03.2022

* Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Ululararası İlişkiler Bölümü, sametyilmaz@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5232-5435

1. GİRİŞ

ASEM, 1990'larda uluslararası ilişkilerde sayıları artan bölgeler arası etkileşimlerden biridir. 1996'da Tayland'ın başkenti Bangkok'ta gerçekleştirilen zirveyle hayata geçirilen ASEM, Asya ve Avrupa'daki çeşitli gruplar ile farklı düzeydeki örgütsel yapıların bir araya getirilerek iki kıta arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine yönelik bir platformdur. Asya ile Avrupa halklarının yakınlaştırılması ve siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel unsurların dikkate alındığı çok boyutlu iş birliğinin gerçekleştirilmesi amacıyla iki kıtadaki bölgesel örgütler, devletler, iş çevreleri ve sivil toplum grupları, diyalog sürecine katılmaktadır (Gaens ve Khandekar, 2018).

ASEM platformunun derinliği ve etkinliği tartışmalıdır. Literatürde diyalog sürecinin somut eyleme dönüşme konusunda etkisiz kaldığı, basında yeteri kadar yer bulamadığı, toplumlar nezdinde görünürlüğünün yetersiz olduğu ve kurumsallaşmış (*institutionalized*) bir yapıda işlemediği eleştirileri yapılmaktadır (Gaens, 2018: 21-28; Hwee, 2019: 2). Ayrıca ASEM'in belirlenmiş açık bir vizyonunun olmadığı ve bu sebeple de ASEM gündemine ilişkin devamlılık sağlanamadığı ileri sürülmektedir (Khandekar, 2018: 161). Belirtilen eleştirilere rağmen ASEM, varlığını devam ettirmekte ve iki bölgedeki aktörler için bölge temsiline dayalı bir etkileşim kanalı sunmaktadır. Günümüzde Avrupa'yı temsilen 30, Asya'yı temsilen 21 olmak üzere 51 devlet ile AB ve ASEAN Sekreteryası, ASEM bünyesinde bir araya gelmektedir. Bu bağlamda 'ASEM'in katılımcı taraflar ve küresel yönetim bakımından değeri nedir?' sorusu anlamlı hâle gelmektedir.

1996 yılında devlet veya hükümet başkanları seviyesinde gerçekleştirilen ve AB Konseyi ile AB Komisyonu Başkanlarının da katıldığı ilk zirve sonrasında ASEM'e dâhil olan aktör sayısı artmış ve uluslararası ilişkilerdeki değişimlere bağlı olarak ASEM'in gündemi çeşitlenmiştir. Detaylandırılacağı üzere ASEM'in hayata geçirilmesini izleyen dönemde, ilgili platformun Asya ile Avrupa arasındaki ticari ve yatırım faaliyetlerinin geliştirilmesi ve bölgeler arasındaki ekonomik ilişkilerin uyumlaştırılması unsurları üzerinde durulmuştur. Başka bir ifadeyle ASEM'in, öncelikli olarak bölgeler arası ekonomik ilişkilerin dengelenmesi amacıyla oluşturulmuş bir platform olduğu ileri sürülmüş ve jeoekonomik unsurlar ön plana çıkarılmıştır. Ancak ilerleyen dönemde güvenliğin ve siyasal meselelerin ASEM gündemine daha fazla dâhil olmasıyla birlikte, ilgili platformun katılımcı taraflar arasında bir diyalog kanalı oluşturduğuna ilişkin vurgu artmıştır. Bu bağlamda ASEM sürecinin işlevine ilişkin olarak ekonomik işbirliği ve ticaretin artırılması gibi unsurlardan ziyade kimlik inşası, norm difüzyonu ve diyalog gibi unsurlar üzerinde durulmaya başlanmıştır (Doidge, 2019).

Bu çalışma, devletler arası ikili ve çok taraflı ilişkilerin yürütülmesine yönelik diplomatik yöntemlerden biri olan ancak bölgeler arası ilişkilerin kuruluşu ve işleyişinde bakımdan da uygulanan zirve diplomasisi (Gardini ve Malamud, 2018b) bağlamında, ASEM zirvelerinin diyalog sürecinin işleyişi içerisindeki konumunu ele almaktadır. Belirtildiği üzere kurumsallaşmış bir yapıya sahip olmayan ASEM çerçevesinde belirlenen hedeflerin somut eyleme dönüşmediği ve diyalog sürecinin görünürlüğünün yetersiz olduğu eleştirileri yapılmaktadır. Bununla birlikte ASEM, süreç içerisinde yer almış bir diplomatın da belirttiği üzere, katılımcı aktörlerin birbirlerini tanıması için fırsatlar sunmaktadır ve liderlerin bizzat sürece dâhil olması, bu durumun farkında olduklarının göstergesidir (De Crombrughe, 2011). Bu çerçevede esnek ve enformel bir etkileşim mekanizması olarak kurgulanan ASEM bünyesinde diyalog, ASEM'in küresel yönetim süreçleri açısından değerini ve işlevini belirleyen unsurlar içerisinde ön plana çıkmaktadır. En üst seviyedeki siyasal liderlerin katılımıyla gerçekleştirilen ve ASEM'in esnek ve enformel işleyişiyle uyumlu olan zirveler, katılımcı tarafların herhangi bir bağlayıcı taahhüt altına girmeksizin diyalog kurmasını ve bölgesel ve uluslararası meselelere ilişkin fikir teatisinde bulunmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda ASEM zirveleri, bölgesel yönetim ve bölgeler arası ilişkiler bağlamında, diyalog

yoluyla uluslararası ilişkilerde çok taraflılığın desteklenmesine ve küresel yönetim süreçlerinin etkinliğinin artırılmasına yönelik bir etkileşim kanalı olarak işlevsellik kazanmaktadır.

Bu çalışma, zirvelerin ASEM'in yapısı ve işleyişiyle uyumlu olduğunu ve küresel yönetim içerisinde katılımcı taraflar için bir diyalog kanalı sunduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda çalışmada, zirve diplomasisinin temel nitelikleri, ASEM'in yapısı ve işleyişi ve ASEM bünyesinde yayımlanan siyasal belgelerde belirtilen unsurlar üzerinden çıkarımlarda bulunulmuştur. Belirtilen çerçeve içerisinde giriş kısmını izleyen ikinci kısımda, zirvelerin modern diplomasi içerisindeki gelişimi ve işlevleri ele alınmıştır. Modern devletler sistemi bağlamında 19. yüzyılda Avrupa'da uygulanmaya başlanan zirve diplomasisi, uluslararası sorunlara ilişkin müzakerede bulunmak, ticari ilişkiler geliştirmek ve dostane ilişkiler kurmak gibi hedeflerle uygulanan bir diplomasi türüdür. Üçüncü kısımda bölgeler arası ilişkilerin gelişimi ve bölgeler arası ilişki türleri ele alınmıştır. 1990'larda katılımcı aktörler ve işleyiş açısından farklı niteliklere sahip bölgeler arası ilişkiler kurulmuştur. Bu çeşitlilik kapsamında literatürde bölgeler arası ilişkilere yönelik kategoriler oluşturulmuştur. Ayrıca bu kısımda, bölgeler arası ilişkilerin işlevleri belirtilmiştir. Dördüncü kısım, zirve diplomasisinin bölgeler arası ilişkiler içerisindeki konumuna ilişkindir. Zirve diplomasisi, ikili ve çok taraflı etkileşimlerin işleyişine yönelik olarak devletler arası ilişkilerin yürütülmesinde uygulanan diplomatik yöntemler arasındadır. Bununla birlikte ilgili yöntem, artan oranda bölgesel yönetim ve bölgeler arası ilişkiler açısından da uygulanmaktadır. Beşinci kısım, ASEM'in kuruluşu ve işlevlerine ilişkindir. ASEM'in işlevlerine ilişkin olarak farklı teorik yaklaşım ve değişkenler bağlamında analizler yapılmaktadır. Bu hususta çalışmayla ve bölgeler arası ilişkilerin işlevleriyle bağlantılı olarak ASEM'in katılımcı aktörler için bir diyalog kanalı sunması ve bu durumun küresel yönetim açısından değeri üzerinde durulmuştur. Altıncı kısım, ASEM içerisinde zirvelerin konumu üzerinedir. ASEM'in yapısı ve işleyişiyle uyumlu olan zirveler, ASEM sürecine ivme kazandırmakta ve ASEM'in küresel yönetim içerisindeki işlevlerini desteklemektedir. Sonuç kısmında ise çalışmada ulaşılan sonuçlar tartışılmıştır.

2. MODERN DİPLOMASİ VE ZİRVELER

Farklı biçimlerde tanımlanabilir olmakla birlikte diplomasi, *“bir devletin veya uluslararası hukuk süjesinin dış politikasına ilişkin spesifik eylemler ve yöntemler bütünü”* (Reçber, 2011: 4) veya *“uluslararası [ilişkilerdeki] aktörler arasındaki [etkileşimlerin] barışçıl yöntemlerle ve görüşmeler yoluyla yürütülmesi”* (Özdal, 2018: 43) şeklinde tanımlanabilir. Modern anlamda diplomasi örneklerinin genellikle 15. yüzyılda İtalyan kent devletleri arasındaki ilişkilerde görülmeye başladığı kabul edilir. 17. yüzyılın ortalarından itibaren modern devletin ve devletler sisteminin belirginleşmeye başlaması ve kurumsallığının güçlenmesi, devlet örgütlenmesinin küresel bir nitelik olarak hâkim siyasal birim haline gelmesi ve uluslararası örgütlerin uluslararası kamu hukuk süjelerinden biri olarak benimsenmesi ve diğer uluslararası kamu hukuku süjeleriyle temsilcileri aracılığıyla dış ilişkilerini yürütmeye başlamasıyla birlikte diplomasi, uluslararası ilişkilerin temel unsurlarından biri haline gelmiş ve uygulanan diplomasi yöntemleri çeşitlenmiştir (İskit, 2020; Özdal, 2018; Reçber, 2011).

Zirve diplomasisi, devletler arası ilişkilerin yürütülmesinde uygulanan modern diplomasi yöntemlerinden biridir. Söz konusu diplomasi yöntemi, devlet aygıtının en tepesinde bulunan liderler arasında gerçekleşen veya günümüz yaygın devlet örgütlenmesi dikkate alındığında devlet veya hükümet başkanlarının katılımıyla düzenlenen resmi görüşmeleri işaret etmektedir. Modern devletler sistemi bağlamında zirve diplomasisi, ulaşım ve haberleşme alanındaki teknolojik gelişmelerin neticelerinden biri olarak 19. yüzyılda Avrupa'da uygulanmaya başlamıştır. Bununla birlikte 20. yüzyılın başına kadar zirvelerin etkin bir diplomasi yöntemi olduğunu ileri sürmek güçtür. 1919-1920 tarihinde düzenlenen ve Fransa, Birleşik Krallık, ABD ve İtalya devletlerinin devlet veya hükümet başkanlarının katıldığı Paris Barış Konferansı,

tarihteki en önemli çok taraflı zirvelerden biridir. 1938 yılında Hitler ile Birleşik Krallık Başbakanı Neville Chamberlain'ın ve II. Dünya Savaşı sırasında Roosevelt, Churchill ve Stalin'in katılımıyla gerçekleşen görüşmeler ise zirve diplomasisinin önemli diğer modern örnekleridir (Berridge, 2010: 161-162; Dunn, 1996b; Goldstein, 1996).

II. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası politikada belirginleşmeye başlayan Soğuk Savaş ortamında, 1955 yılına kadar süper güçler arasında zirve diplomasisi bir etkileşim yöntemi olarak uygulanmamıştır. Ancak nükleer çağda uluslararası ilişkilerdeki ortamın iki blok lideri arasında yıkıcı savaflara varabileceği riski karşısında siyasal liderler, kriz yönetimine ilişkin olarak uluslararası diyalog süreçlerine daha fazla katılım göstermeye başlamıştır. Diğer yandan dekolonizasyonla birlikte uluslararası ilişkilerdeki devlet sayısının çoğalması, belirli bir bölgedeki devletler arasında bölgesel işbirliği süreçlerinin geliştirilmesine yönelik olarak devlet veya hükümet başkanları seviyesindeki görüşmelerin artması, ulaşım ve haberleşme alanındaki teknolojik gelişmelerle birlikte hem liderlerin hem de onlara eşlik eden ve ön hazırlık sürecini düzenleyen heyetlerin seyahatinin kolaylaşması ve liderlerin güvenliğinin sağlanması konusundaki ilerlemeler, diplomasiyi halklara karşı sorumlu olan hükümetlerce açık bir şekilde uygulanması anlamına gelen 'yeni diplomasi' anlayışının ortaya çıkması ve bununla bağlantılı olarak sivil toplum ile özel sektörün görüşmeleri etkileyebilme yeteneğinin artması neticesinde, zirvelerin daha çok başvurulan bir etkileşim yöntemi haline geldiği, gündeminin çeşitlendiği ve yeni zirve formlarının uygulandığı görülmektedir (Berridge, 2010: 166-174; Dunn, 1996b; Feinberg, 2013; İskit, 2020: 285-289).

Berridge'in (2010: 166-174) ortaya koymuş olduğu sınıflandırma çerçevesinde belirtmek gerekirse zirveler, üç kategori bağlamında ele alınabilir. Bunlardan ilki, belirli aralıklarla yapılan düzenli (*serial*) zirvelerdir. Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı Zirvesi, Afrika Birliği Zirvesi, Arap Birliği Zirvesi, ASEAN Zirvesi, AB-ABD Zirvesi gibi zirveler bu kategorideki zirvelere örnek olarak gösterilebilir. İkinci kategori, ad hoc zirvelerdir. Bu zirveler, genellikle belirli sorunların ele alındığı görüşmeler şeklinde gerçekleşmektedir. 1972 yılında silahların azaltılmasına ilişkin olarak Nixon ve Brezhnev arasında yapılan görüşmeler ile ABD, İsrail ve Mısır liderlerinin katılımıyla gerçekleştirilen Camp David Zirvesi, ad hoc zirvelere örnek olarak gösterilebilir. Son kategori ise yüksek seviyede fikir teatisinin yapıldığı (*high-level exchange of views*) zirvelerdir. Bu kategorideki zirveler de genellikle ad hoc niteliktedir ancak amaçları çeşitlilik göstermektedir. Belirli bir sorunu veya krizi ele almaya ilişkin görüşmelerden ziyade karşı taraf veya tarafların niyetini anlamak, bilgi toplamak, ekonomik ilişkiler geliştirmek ve dostane ilişkiler kurmak gibi beklentiler, yüksek seviyede fikir teatisinin yapıldığı zirvelerin hedeflerine örnek olarak gösterilebilir.

Modern diplomasi yöntemlerinden biri olarak zirve diplomasisi, çok boyutlu bir etkileşim şeklidir ve çeşitli siyasal hedefler bağlamında uygulanabilir. İlgili diplomasi yönteminin işlevselliği, özellikli bir zirve diplomasisi sürecinin gerçekleştirilmesi ve sonuçları bağlamında tartışılabilir. Bununla birlikte genel ve soyut olarak zirve diplomasisinin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin belirli hususlar ön plana çıkarılabilir. İlk olarak zirveler, siyasal liderlerin birbirlerinin niyetleri hakkında bilgi edinmesini sağlamaktadır. Bu şekilde diplomatların klasik bilgi edinme işlevi, devlet veya hükümet başkanı seviyesinde gerçekleşmektedir. Bu durumla bağlantılı olarak zirveler, siyasal açıdan üst seviyede liderlerin dâhil olduğu görüşmeler olması dolayısıyla karşılıklı belirsizlikleri ve şüpheleri ortadan kaldırmakta ve katılımcı taraflar arasında daha geniş ölçekte işbirliği fırsatları yaratabilmektedir (Dunn, 1996a: 247-248). Özellikle çok taraflı zirveler, uluslararası ticaret ve finans, küresel salgınlar, terörizm ve iklim değişikliği gibi farklı alanları ilgilendiren ve ulusal sınırları aşan sorunların tartışılmasına imkân tanımaktadır (Feinberg, 2013: 304).

İkinci olarak zirveler, sembolik açıdan önemlidir zira kamusal gücü siyasal bakımdan temsil eden liderlerin görüşmelere bizzat katılımı, kamuoyu ve medyanın dikkatini çekmektedir.

Sembolik işlevinin yanı sıra zirveler, çeşitli diplomatik faaliyetlerin gerçekleştirilmesine imkân vermektedir. Siyasal liderlerin uygulamak istedikleri politikaların ulusal etkilerinden ve sonuçlarından ziyade uluslararası etki ve sonuçlarını dikkate alması gerektiğini anlaması veya siyasal tutumlarını mevkidaşlarıyla istişare etmek fırsatına erişmesi, zirveler yoluyla diplomatik faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik örnekler olarak gösterilebilir. Bu bakımdan zirve diplomasisi, devlet veya hükümet başkanları için dış politikanın yürütülmesine ilişkin eğitici bir rol oynayabilir (Dunn, 1996a: 249-250).

Üçüncü olarak zirve diplomasisi, liderlere diyalog kurma ve sosyalleşme konusunda fırsatlar sunmaktadır. Zirveler, siyasal açıdan hiyerarşinin en tepesinde bulunan liderlerin birbirlerinin dünya görüşü hakkında fikir edinmesine ve liderler arası görüş teatisinin yapılmasına ilişkin platformlardır. Bu durum, örneğin belirli bir konuda karar almadan önce, katılımcı devletlerin liderleri arasında kapsamlı görüşmeler yapılabilmesini ve bu şekilde konsensüse varılmasını sağlayabilir veya taraflar arasında fikir ayrılıklarının olduğu durumlarda bile, görüş teatisinde bulunulması için uygun bir zemin hazırlayabilir. Bu bağlamda diyalog ve sosyalizasyon, zirve diplomasisinin belirgin işlevlerinden biridir (Mace vd., 2016: 229-230).

Son olarak zirve diplomasisi yoluyla liderlerin diplomatik süreçlere dâhil olması, temsil ettikleri devletlerin ihracatının artırılması ve ulusal imajının iyileştirilmesi açısından katkı sağlayabilmektedir (Dunn, 1996a: 252). Bu kapsamda ticari ve yatırım faaliyetlerinin artırılması ile dostane ilişkilerin kurulması, zirve diplomasisinin sunduğu fırsatlar arasındadır (Berridge, 2010: 167).

Zirve diplomasisi, belirtilen olumlu unsurlarla birlikte, kimi olumsuzlukları ve riskleri de bünyesinde barındırmaktadır. İlk olarak siyasal liderler arasındaki kültürel farklılıklar, yanlış anlaşılmalara ve dolayısıyla zirvelerin beklenen sonuçları vermemesine veya devletler arası ilişkilerin kötüleşmesine sebep olabilmektedir. İkinci olarak zirvelerde devletlerin en üst seviyedeki siyasal liderleri arasında kişisel bağlantılar kurulması, liderlerin birbirleri hakkında yanlış intiba edinmesine veya temsil ettikleri devletin katılımcı diğer devletle olan ilişkileriyle bağdaşmayan girişimlerde bulunmasına yol açabilmektedir. Üçüncü olarak liderler, siyasal figürlerdir ve bu bakımdan da zirvelerdeki müzakere süreçlerini veya alınan kararları, kendi ulusal kamuoylarına bir zafer şeklinde lanse edebilir. Ayrıca liderler, zirvelerin amaçları dışında başka konularla ilgili siyasal mesajlar verebilir. Böyle durumlar, zirvelerden beklenen sonuçların ulaşılmasına engel olabileceği gibi katılımcı devletler arasındaki ilişkiler açısından olumsuzlukları da beraberinde getirebilir (Dunn, 1996a: 252-264).

3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE BÖLGELER ARASICILIK

Bölgeler arası ilişkilerin gelişimi, uluslararası ilişkilerde bölgesel iş birliğine yönelik girişimlerin artması ve bölgesel iş birliklerinin çeşitlenmesiyle bağlantılıdır. Kavramsal açıdan bölgesel mekânların oluşturulmasına ilişkin fikirler, değerler ve politikalar bütünü şeklinde tanımlanabilecek olan ve daha çok devlet merkezli girişimleri işaret eden bölgeselcilik (Söderbaum, 2016: 3), II. Dünya Savaşı sonrası dönemde belirginleşmeye başlayan bir olgudur. İki kutuplu Soğuk Savaş döneminde süper güç rekabeti, bölgesel çatışmaların engellenmesi ve ekonomik iş birliği, bölgeselci pratiklerin gündemini belirlemiş ve bölgesel iş birlikleri, daha çok devletlerin yönlendirdiği formal örgütlenmeler yoluyla gerçekleştirilmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşmenin devletler üzerinde ortaya çıkardığı baskılar neticesinde, bölgesel iş birliğinin gündemi ve iş birliği sürecine dâhil olan aktörler çeşitlenmiştir. Devletlerin yanı sıra devlet dışı aktörlerin ve genel olarak sivil toplumun dâhil olduğu çok aktörlü ve çok boyutlu yeni bir bölgesel iş birliği anlayışı ve pratiği ortaya çıkmıştır (Acharya, 2002; Donduran, 2020; Fawcett, 1995). Bu kapsamda denilebilir ki bölgesel düzenler, bölge içi ve bölgeler arası ilişkiler, şekillenmekte olan küresel siyasetin işleyişinin anlaşılması bakımından dikkate alınması

gereken değişkenler arasındadır (Acharya, 2007; Van Langenhove, 2011). Böyle bir yapıda bölgeler de yalnızca aktörlerin eylemlerini gerçekleştirdiği siyasal mekânlar olarak değil, farklı derecelerde uyuma sahip aktörler olarak görülmelidir (Hettne, 2005: 555).

Bölgeler aracılık, bölgelerin artan önemi dikkate alındığında, küresel yönetim içerisindeki katmanlardan biri olarak değerlendirilebilir (Song, 2007). Tarihsel açıdan bakıldığında uluslararası alanda bölgeler arası ilişkilerin 1960'lı yıllardan bu yana gözlemlenebilir bir olgu olduğu ileri sürülebilir. Bu hususta kurumsal niteliği güçlü bir bölgesel örgütlenme olan AB'nin (Hettne, 2008) diğer bölgelerdeki aktörlerle kurduğu ilişkiler, bölgeler arası ilişkilerin gelişiminde belirleyici olmuştur (Doidge, 2011). Bununla birlikte bir etkileşim yöntemi olarak bölgeler aracılığın 1990'larda yoğunluğunun arttığı görülmektedir. Özellikle Kuzey Amerika, Avrupa ve Doğu Asya bölgeleri arasında bölgeler arası ilişkiler geliştirilmiştir. Bu bölgelerin yanı sıra Afrika ve Latin Amerika bölgelerindeki aktörler de başka bölgelerdeki aktörlerle bölgeler arası etkileşimler kurmuştur (Hänggi vd., 2006b).

Bölgeler aracılık, en yalın haliyle “iki (veya daha fazla) bölgenin etkileşim süreci veya durumu” (Söderbaum, 2016: 175) veya “dünya bölgeleri arasındaki kurumsallaşmış ilişkiler” (Hänggi vd., 2006a: 3) şeklinde tanımlanabilir. Bunun birlikte bölgeler arası ilişkiler çeşitlilik göstermektedir ve bu bakımdan kavrama ilişkin herhangi bir tanımlama, farklı bölgeler arası ilişkileri açıklamada yetersiz kalabilir. Bu çerçevede bölgeler arası ilişkilere ilişkin çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Literatürde bölgeler arası ilişkilerin yaygın olarak ‘salt (pure) bölgeler aracılık’, ‘bölgeler ötesicilik’ (*transregionalism*) ve ‘melez (hybrid-quasi) bölgeler aracılık’ olmak üzere üç farklı kategori şeklinde sınıflandırıldığı görülmektedir. Salt bölgeler aracılık, bölgeler arası ilişkilerin klasik formudur ve kurumsallaşmış bir işleyiş bünyesinde farklı bölgelerdeki iki bölgesel örgüt veya grup arasındaki etkileşim sürecini ifade etmektedir. Bölgeler ötesicilik, salt bölgeler aracılıktan daha esnek bir kategoridir ve çeşitli boyutları bulunmaktadır. İlgili kategori bağlamında bölgeler arası ilişkilerin çoğulluğuna vurgu yapılmaktadır. Bölgeler ötesi ilişkiler, formel bölgesel örgütler arası ilişkilerin yanı sıra ikiden fazla bölgedeki devletler arasında, herhangi bir bölgesel gruba üyelik veya üst bir örgütsel yapı olmaksızın gerçekleştirilebilecek ilişkileri işaret etmektedir. Bölgesel örgütler de üye devletleriyle birlikte bu ilişkilere dâhil olabilmektedir. Melez bölgeler aracılık ise genellikle farklı bölgelerde bulunan bölgesel bir örgüt veya grup ile üçüncü bir devlet arasındaki ilişkileri işaret eden bir kategoridir (Baert vd., 2014: 4-6; Hänggi, 2006; Mehmetcik, 2019: 75-76; Rüländ, 2014: 14-17; Söderbaum, 2016: 176-178).

Literatürde bölgeler arası ilişkilerin işlevlerine ilişkin olarak genellikle realizm, liberal kurumsalcılık ve sosyal inşacılık bağlamında analizler yapılmakta ve beş unsur üzerinde durulmaktadır (Hänggi vd., 2006a: 11-12; Rüländ, 2014: 17). Bunlardan ilki dengelemedir.¹ Bölgeler arası ilişkiler bağlamında dengeleme, aktörlerin ekonomik ve siyasal ilişkilerini çeşitlendirmesi yoluyla gerçekleştirilen bir mekanizmadır ve bölgeler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine ve uluslararası ilişkilerde çok taraflılığın geliştirilmesine yöneliktir. İkinci unsur, kurumsal yapılanmadır (*institution-building*). Bölgeler arası ilişkiler, farklı bölgeler arasındaki diyalog süreçlerinin yürütülmesine ilişkin olarak kurumsal yapıların oluşturulmasını beraberinde getirmektedir. Bu durum, uluslararası ilişkilerin kurumsallaşması ve devlet veya devlet gruplarının küresel yönetim süreçlerine dâhil olması bakımından fırsatlar sunmaktadır. Bu şekilde devletler, küresel yönetime yönelik norm ve değerlere uygun olarak eylemde bulunma konusunda sosyalleşmektedir. Üçüncü ve dördüncü unsurlar birbiriyle bağlantılıdır. Buna göre bölgeler arası ilişkiler, küresel çok taraflı kurumlardaki karar alma süreçlerinin

¹ Dengelemenin yanı sıra ardıcılık da özellikle küçük devletler açısından bölgeler aracılığın işlevleri arasında değerlendirilmektedir (Hwee ve López-Vidal, 2008: 51).

rasyonelleşmesine ve bölgesel aktörler arasında oйдаşma sağlanması yoluyla gündem belirlenmesi sürecine katkı vermektedir. Teknik meselelerin yoğunluğu, büyük güçlerin süreci yönlendirmeye çalışması veya sorumluluktan kaçınması ve çok sayıda devletin katılımı gibi faktörlerin etkisiyle küresel çok taraflı kurumlarda karar alma süreçleri uzun sürebilmektedir. Bölgesel yönetim düzeyiyle birlikte bölgeler arası ilişkiler, bölgesel aktörler arasında geniş tabanlı ortak gündemler ve koalisyonlar oluşturulmasını kolaylaştırmakta ve böylece küresel yönetim sorunlarına çözümler getirmekte ve daha etkin bir küresel yönetim sağlamaktadır. Son unsur ise kolektif kimlik oluşumudur. Bölgeler arası ilişki, bölgesel aktörlerin etkileşime girmesi ve sosyalleşmesi açısından siyasal bir kanal sunmakta, bölge içi uyumu güçlendirmekte ve kolektif bölgesel kimliklerin ve farkındalığın inşası için bir çerçeve sunmaktadır (Doidge, 2011: 34-48).

4. BÖLGELER ARASI İLİŞKİLER VE ZİRVE DİPLOMASİSİ

Farklı bölgelerdeki aktörler arasında çeşitli biçimlerde bölgeler arası nitelikte etkileşimler kurulmaktadır. Bu etkileşimlerin işleyişi ve kurumsallaşma derecesi farklılıklar göstermektedir. Amaçları, biçimleri ve kurumsallaşma derecesi farklı olsa da siyasal açıdan en üst seviyede diyalog, bölgeler arası etkileşimlerin işleyişinde belirgin bir role sahiptir (Gardini ve Malamud, 2018b: 7).

Bölgeler arası ilişkiler bağlamında zirve diplomasisi, devlet veya hükümet başkanlarının diğer bölgelerdeki mevkidaşlarıyla doğrudan etkileşim kurması olarak tanımlanabilir. Ancak bu noktada bölgeler arası ilişkilerin geleneksel devletler arası ilişkilerden farklı olduğunun belirtilmesi gerekmektedir. Devletler arası ilişkilere nazaran bölgeler arası ilişkiler, sürece katılan aktörler bakımından daha çoğul bir yapıda işlemektedir. Devletlerin yanı sıra bölgesel örgütler ve genel olarak sivil toplum da etkileşim sürecine dâhil olmaktadır. Bu yapı içerisinde devletler, uluslararası görüşme sürecinde dış ilişkilerin yürütülmesine yönelik olağan prosedüre göre eylemde bulunurken bölgesel örgütler, genellikle daha karmaşık bir yöntem izlemekte ve daha fazla örgüt içi istişarede bulunmak durumunda kalmaktadır (Gardini ve Malamud, 2018a: 16). Diğer yandan farklı bölgelerdeki devletler veya devlet grupları arasındaki ilişkiler, bölge temsiline veya bölgenin kurucu bir referans olarak ele alınmasına dayalı olarak kurgulanmaktadır. Bu durum, bölgelerin uluslararası ilişkilerde aktör olarak görülmesinin sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Bölgeler arası zirveler, bölgeler arası diplomasinin önemli bir aracıdır ve bölgeler arası ilişkilerin ayırt edici unsurlarından biridir (Gardini ve Malamud, 2018b: 7). Scholte'nin (2016) de belirttiği üzere günümüzde siyasal açıdan yönetim, toplumsal nitelikteki dönüşümlerle birlikte, ulusal, ulus altı, uluslar ötesi ve uluslar üstü örgütler ile hükümeteşel olmayan aktörlerin dâhil olduğu ve çeşitli meselelerin birleriyle ilintili olarak ele alındığı bir yapı görünümündedir. Zirveler, bu çok merkezli yönetim düzeninin unsurlarından biridir. Liderler, devletler arası ikili ilişkilerin yürütülmesi, bölgesel ve küresel düzeyde diyalog kurulması ve iş birliği sağlanması amacıyla bir araya gelmektedir. Bölgeler arası zirveler de bu sürece pratik açıdan destek vermekte, bölgeler arası ilişkileri siyasal açıdan yönlendirmekte ve ilişkilerin işleyişine yönelik bir etkileşim platformu sağlamaktadır. Böylece artan bölgesel siyasal iş birlikleri ve bölgesel örgütlerle birlikte, aktörler için yeni bir siyasal etkileşim kanalı ortaya çıkmaktadır (Gardini ve Malamud, 2018b: 13).

5. ASEM'İN KURULUŞU VE İŞLEVLERİ

Belirtildiği üzere iki kutuplu uluslararası yapının sona ermesi ve küreselleşme, bölgesel iş birliği süreçlerinin çoğulcu bir yapıya dönüşmesini beraberinde getirmiştir. Bu durum,

bölgeler arası ilişkiler açısından da geçerlidir. 1990'lı yıllarda geleneksel bölgesel örgütler arası ilişkilerin yanı sıra yeni bölgeler arası ilişki biçimleri görülmeye başlamıştır. ASEM de bölgeler arası ilişkilerdeki bu çeşitliliği yansıtmaktadır (Hänggi, 2006: 38-39). Bölgeler arası ilişkilere yönelik kategoriler bağlamında belirtmek gerekirse ASEM'in bölgeler ötesi bir diyalog ve iş birliği süreci olduğu ileri sürülebilir (Doidge, 2011: 113-145; Gaens, 2008: 19-21). Bu bağlamda ASEM'in taraflar arasında diyalog kurma işlevi belirgindir zira bölgeler ötesi ilişkiler, temel olarak taraflar arasında ağbağlar oluşturulmasına ve enformasyon elde edilmesine yöneliktir (Hardacre, 2010: 22). Bununla birlikte hangi kategori bağlamında ele alınırsa alınsın pratikte bölgesel örgütler ve devletler, ASEM kapsamında etkileşime girmektedir ve bu işleyiş, kamusal olmayan aktörlerin katılımına açıktır (Hwee ve López-Vidal, 2008: 56).

ASEM'in ortaya çıkışında uluslararası ilişkilerdeki gelişmelerin birincil belirleyici faktör olduğu ileri sürülebilir. Doğu Asya'nın dünya ekonomisi içerisinde merkez bölgelerden biri haline gelmesi ve dünya ekonomisinin Kuzey Amerika, Avrupa ve Doğu Asya ekseninde üçlü bir yapı niteliği göstermesi, söz konusu bölgeler arasındaki ticari ilişkilerin düzenlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Asya-Pasifik bölgesinde bir serbest ticaret ve yatırım alanı oluşturmak amacıyla Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği kurulmuş ve ABD ile Avrupa arasındaki ilişkilerin çerçevesi 'Yeni Transatlantik Gündem' ile belirlenmiştir. ASEM, öncelikli olarak dünya ekonomisindeki bu üçlü yapı içerisinde eksik olan Avrupa ile Asya bağlantısını kurmaya yönelik bir rasyonalite çerçevesinde hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda ilgili platform, sistemik açıdan dünya ekonomisindeki merkez bölgeler arasındaki ilişkileri tamamlayıcı bir role sahiptir. Sürece dâhil olan aktörler bakımından belirtmek gerekirse Doğu Asya'nın ekonomik açıdan dünyanın merkez bölgelerinden biri haline gelmesi ve ABD'nin bölge üzerindeki nüfuzu, AB ve Avrupa devletlerini Doğu Asya bölgesiyle olan ilişkilerini geliştirmeye yönlendirmiştir. Doğu Asya devletleri ise Avrupa'yla olan ilişkilerin geliştirilmesini, ekonomik açıdan bölgede etkin güçler olan ABD, Japonya ve Çin'e karşı bir denge unsuru olarak değerlendirmiştir (Dent, 2004: 214-215; Doidge, 2011: 114-117; Hwee, 2003: 8-18).

Kuruluş süreci bağlamında değerlendirildiğinde ASEM'in, dünya ekonomisindeki merkez bölgeler arasındaki ilişkilerin tamamlanmasına ve Doğu Asya bölgesinde dengenin ve istikrarın sağlanmasına ilişkin bir işleve sahip olduğu belirtilebilir (Hwee ve López-Vidal, 2008: 59-60). Başka bir deyişle jeoekonomik faktör, ASEM sürecinden beklentilerin şekillenmesinde belirleyicidir. Bununla birlikte ASEM, çok boyutlu diyalog ve iş birliği öngörmektedir. Asya ve Avrupa kıtaları arasında yakınlık ve iş birliğine ilişkin farkındalık oluşturmak, platformun temel vizyonunu oluşturmaktadır (AECF, 2000). Bu amaçla 'siyasal diyalog', 'ekonomik iş birliği' ve 'sosyal, kültürel ve eğitimle ilgili diğer alanlarda işbirliği' merkezli olmak üzere üç sütuna dayanan bir hedefler seti belirlenmiştir (ASEM Pillars, 2022). Bu çerçevede ASEM'in işlevleri ve küresel yönetim içerisinde rolüne ilişkin olarak stratejik değişkenlerin yanı sıra farklı değişkenler bağlamında analizler yapılabilir (Bkz. Hwee, 2007: 186-187; Hwee ve López-Vidal, 2008: 59-63; Reiterer, 2004).

Çalışmayla ve bölgeler arası ilişkilerin belirtilen işlevleriyle bağlantılı olarak ASEM platformuna yönelik iki hususun üzerinde durulması gerekmektedir. Bunlardan ilki, ASEM'in bölgeler arası ilişkilerin ve uluslararası ilişkilerde çok taraflılığın gelişimine katkı sağlamaya yönelik işlevidir. Çok taraflılık, başlangıcından itibaren diyalog sürecinin temel unsurlarından biridir. Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde uluslararası sorunların uluslararası kurumlar bünyesinde çözüme kavuşturulmasına ve adil bir dünyanın oluşturulmasına ilişkin olarak çok taraflılık vurgusu artmıştır. Bununla birlikte ASEM'in katılımcı taraflar arasında uluslararası çok taraflı kurumlarda ortak pozisyonlar geliştirilmesine ilişkin katkısı kısıtlıdır zira detaylandırılacağı üzere ASEM bünyesinde alınan kararların bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu bakımdan ilgili platformun, uluslararası çok taraflı müzakere süreçlerinden önce katılımcı tarafların birbirlerinin fikirlerini öğrenme konusunda fırsatlar sunduğu ileri sürülebilir (Hwee ve

López-Vidal, 2008: 61-62). İkinci olarak Doidge'un (2019) da belirttiği üzere siyasal bir etkileşim mekanizması olarak ASEM, iki kıta arasında karşılıklı güven inşa edilmesini destekleyen ve küresel ilişkilerin işleyişine ilişkin normlar ile değerlere uygun eylemde bulunulmasına yönelik olarak katılımcı devletlerin sosyalleşmesini sağlayan bir platformdur. Böylece uluslararası ilişkilerin istikrar kazanması sürecine katkı verilmektedir.

6.ASEM'İN İŞLEYİŞİ VE ZİRVELER

ASEM, Asya ile Avrupa arasındaki etkileşim kanallarından biridir. İki kıtadaki aktörler arasında bağlantılar oluşturmaya yönelik bir platform olarak ASEM, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan diğer ikili ve çok taraflı ilişkilere alternatif veya bunların yerini almaya yönelik bir etkileşim biçimi değildir (Hwee, 2003: 68-69). Yüksek seviyede resmi katılım yoluyla diyalog ve halklar arası (*people-to-people*) bağlantı, eşit ortaklık, enformel işleyiş ve çok boyutluluk, ASEM'in ayırt edici unsurlarıdır (ASEM Info board, 2022).

İlk zirvenin gerçekleştirildiği 1996 yılından günümüze geçen sürede ASEM, uluslararası ilişkilerdeki gelişmelere bağlı olarak çeşitli dönüşümler geçirmiştir. Ancak ASEM'in işleyiş biçimine ilişkin önemli bir değişim gerçekleşmemiştir. Bir etkileşim platformu olarak ASEM'in kurumsallaşmış bir yapıda işleyişini öngörülmemiştir (AECF, 2000). Bu bakımdan ASEM, bir uluslararası örgüt değildir ve daimî bir sekreteryası bulunmamaktadır. ASEM'in işleyişine ilişkin iki unsur üzerinde durulmalıdır. Bunlardan ilki, diyalog sürecinin enformel bir çerçevede gerçekleşmesidir. Esnek diyalog ve iş birliği öngören ASEM, bağlayıcı kararların alındığı bir platform değildir. İlgili platformun somut sonuçlar ortaya koyması, katılımcı devletlerin siyasal iradesine bağlıdır. İkinci unsur, ASEM'in hem yüksek seviyede formel katılıma dayalı hem de sivil toplum ve özel sektör girişimlerine açık olmasıdır. ASEM, devlet veya hükümet başkanları, bakanlık ve diğer üst seviyede yetkililerin dâhil olduğu hükümetler arası bağlantıların yanı sıra iki bölgedeki farklı gruplar arasında etkileşimlerin kurulmasını öngörmektedir. Böylece sivil toplumun taleplerinin üst seviyedeki yetkililere ulaşması ve diyalog sürecinin hükümetler seviyesinin ötesine götürülmesi beklenmektedir (Gaens, 2008: 15). Bu bağlamda ASEM, resmi yetkililerin ve genel olarak sivil toplumun bölge temsiline dayalı olarak bir araya getirilmesine ilişkin bir diyalog modelidir (Dent, 2003: 230-232).

Çok aktörlü bir işleyiş düzeni öngörülmeyle birlikte ASEM, hükümetler arası niteliği güçlü bir etkileşim platformudur. Bu durum, ASEM'in resmi söylemi ile yapısında, bazı katılımcı devletlerin diyalog sürecine bakış açısında ve kimi gelişmelerde gözlemlenebilir. Özellikle Avrupa tarafını temsil eden devletlerin bölgesel bir örgüt olarak AB çatısı altında kolektif bir şekilde hareket etme imkânına sahip olması, buna karşılık Asya'nın heterojen yapısı ve Asya'yı temsil eden devletlerin ortak bir bölgesel bir blok veya örgüt şemsiyesi altında Avrupa tarafıyla ilişki kurmaması, ASEM'in bloklar arası (*bloc-to-bloc*) bir platform şeklinde değil, hükümetler arası bir konferans olarak değerlendirilmesine sebep olan faktörler arasındadır (Hwee, 2003: 70).

Katılımcı devletlerin devlet veya hükümet başkanlarının, AB Konseyi ve Avrupa Komisyonu Başkanlarının ve ASEAN Genel Sekreteri'nin katılımıyla iki yılda bir gerçekleştirilen zirveler, ASEM'in işleyişinde kilit bir role sahiptir. İlgili zirveler sırasıyla Asya ve Avrupa'yı temsil eden devletlerden birinin ev sahipliğinde düzenlenmektedir. Zirvelerin yanı sıra bakanların ve üst seviyedeki yetkililerin katıldığı toplantılar gerçekleştirilmektedir. Katılımcı devletlerin dış işleri bakanları, Güvenlik Politikası ve Dış İşlerinden Sorumlu AB Yüksek Temsilcisi ve ASEAN Genel Sekreteri'nin katıldığı dış işleri bakanları toplantıları, ASEM'in genel koordinasyonundan sorumludur ve siyasal diyalog sürecini yönlendirmektedir. Maliye, kültür, ekonomi, eğitim, çalışma, ulaştırma ve çevre bakanları da düzenli aralıklarla bir araya gelmektedir. Ayrıca dış işleri bakanlığından ve diğer ilgili bakanlıklardan üst düzey

yetkilerin katılımıyla düzenlenen toplantılar, ASEM sürecinin yürütülmesine destek vermektedir (ASEM Process, 2022).

Zirveler, bakanlık seviyesinde yapılan ve diğer üst seviyede yetkililerin katıldığı toplantılar sonrasında, ‘başkanlık açıklaması’ (*chair’s statement*) ve ‘siyasal deklarasyon’ olmak üzere iki temel siyasal belge yayımlanmaktadır. Açıklamalar, zirvelerde ve toplantılarda yapılan tartışmalar ve ele alınan konuların bir özeti gibidir. İlgili metinlere son halini veren, zirve veya toplantıya ev sahipliği yapan devlettir. Açıklamalar, Avrupa ve Asya’yı temsil eden devletlerin çıkarlarına ve beklentilerine uygun olarak ve katılımcı taraflara danışılarak hazırlanmaktadır. Bu bakımdan açıklamalar, tarafların ortak değerlerini, tutumlarını ve vaatlerini yansıtmaktadır. Siyasal deklarasyonlar ise başkanlık açıklamalarını desteklemek ve uluslararası ilişkilerdeki önemli meselelere dikkat çekmek amacıyla yayımlanmaktadır. Belirtilen siyasal belgeler, bağlayıcı nitelikte değildir (Keva ve Gaens, 2008: 121-123).

Görülebileceği üzere ASEM’in işleyişi, enformel ve esnek bir anlayış çerçevesinde gerçekleşmektedir ve kurumsallaşmış bir etkileşim biçimi ihdas edilmemiştir. Nitekim ASEM’in sivil toplumla olan bağlantısını kurmayı ve diyalog sürecinin somut eyleme dönüşmesini hedefleyen Asya-Avrupa Vakfı (*Asia-Europe Foundation-ASEF*), ASEM bünyesinde oluşturulmuş tek daimî birimdir (ASEF, 2022). Bu bakımdan zirveler, en üst seviyede siyasal temsil yoluyla ASEM sürecine ivme kazandırmakta ve sürecin görünürlüğünü artırmaktadır. Belirli aralıklarla gerçekleştirildiği dikkate alındığında, devlet veya hükümet başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen zirveler, Hwee’in (2003: 71) de belirttiği üzere ‘düzenli zirve’ kategorisi içerisinde değerlendirilebilir. Bu zirvelerde eşit ortaklar olarak kabul edilen Asya ve Avrupa bölgelerini temsil eden devletlerin liderleri, bakanlık seviyesinde gerçekleştirilen toplantılarla şekillenen gündem çerçevesinde, bölgesel ve uluslararası gelişmelere ve sorunlara ilişkin fikir teatisinde bulunmakta ve ortak bir tutum benimsemeye çalışmaktadır.

1996 yılından günümüze on üç zirve gerçekleşmiştir (ASEM Summit, 2022). Bu zirvelerde, belirlenen öncelikler çerçevesinde iki bölge arasındaki ilişkileri geliştirmeye yönelik fırsatlar ile bölgesel ve uluslararası gelişmelere yönelik olarak tarafların yaklaşımları ortaya konulmuştur. 13. ASEM Zirvesi, küresel salgın koşulları sebebiyle çevrimiçi olarak 25-26 Kasım 2021 tarihinde, ‘Müşterek Gelişim için Çok Taraflılığın Güçlendirilmesi’ (*Strengthening Multilateralism for Shared Growth*) temasıyla Kamboçya’nın ev sahipliğinde düzenlenmiştir. Özet olarak belirtmek gerekirse zirve sonrasında yayınlanan başkanlık açıklamasında güncel küresel ve bölgesel siyasal sorunların çözümlenmesi, sürdürülebilir ve adil bir ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve sosyal ve kültürel bağlantıların kurulmasına ilişkin olarak çok taraflı girişimlerin yapılması vurgulanmıştır (ASEM 13, 2021).

ASEM bünyesinde gerçekleştirilen zirvelere ilişkin iki husus üzerinde durulmalıdır. Bunlardan ilki, devlet veya hükümet başkanlarının bir araya gelmesi yoluyla iki bölge arasında siyasal diyalogun güçlendirilmesine ve uluslararası ilişkilerde çok taraflılığın desteklenmesine yönelik beklentidir. ASEM sürecinin uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak karşılıklı saygı, insan hakları ve iç işlerine karışmama ilkeleri çerçevesinde işleyeceği, katılımcı taraflarca kabul edilmiştir. 2006 yılında yayımlanan ‘ASEM’in Geleceğine İlişkin Helsinki Deklarasyonu’nda (HDFFA, 2006), eşitler arası bir ortaklık olarak ASEM’in Birleşmiş Milletler merkezli, adil ve kurallara dayalı bir uluslararası düzene ve çok taraflılığa bağlı bir diyalog süreci olduğu belirtilmiştir. Belgeye göre ASEM, çok taraflı iş birliğinin geliştirilmesi için katılımcı taraflar arasında ortak bir zeminin oluşturulmasına ilişkin bir çerçeve sunmaktadır. Benzer şekilde 13. ASEM Zirvesi’nde katılımcı liderler, Asya ile Avrupa arasındaki ortaklığın, diyalogun güçlendirilmesi ile bölgesel ve küresel sorunlara çok taraflı çözümler getirilmesi açısından önemini teyit etmiştir (ASEM 13, 2021: 1). Bu açıdan zirvelerin çok taraflılık ilkesinin geliştirilmesine katkı sağladığı ileri sürülebilir. ASEM zirveleri, bir ölçüde G-20 zirvelerine (AI

ve Kılıç, 2017) benzer şekilde, küresel sorunların çok taraflı ve esnek bir yönetim mekanizması bağlamında ele alındığı bir platform işlevi görmektedir.

İkinci husus, Asya ve Avrupa'yı temsil eden devletlerin liderleri arasında yüz yüze yapılan görüşmeler yoluyla liderlerin birbirlerini tanımalarının sağlanması ve bu şekilde iki bölgedeki farklı gruplar arasında iş birliğinin teşvik edilmesinin beklenmesidir. ASEM'in temelinde Asya ile Avrupa halklarının birbirini yeteri kadar tanımadığı varsayımı bulunmaktadır (Hwee, 2003: 63). Bu engeli aşmaya ilişkin olarak iki bölge halkları arasında bağlantıların kurulması hedeflenmektedir. 1. ASEM Zirvesi sonrasında yayımlanan başkanlık açıklamasında, Asya ile Avrupa arasında iş birliğine ve fikirlerin/algıların paylaşmasına dayalı bir diyalog sürecinin, iki bölgenin karşılıklı olarak birbirini anlamasını kolaylaştıracağı belirtilmiştir (ASEM 1, 1996: 5). Bu çerçevede çok boyutlu diyalog ve iş birliği yoluyla Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayacak ortaklıkların ihdas edilmesi ve bölge halklarının yakınlaştırılması beklenmektedir (Keva ve Gaens, 2008: 122). ASEM zirvelerine de bu hedefin gerçekleştirilmesine yönelik bir misyon yüklenmiştir. 1996 yılında yayımlanan kavram belgesinde (Concept Note, 1996), liderlere birbirlerini daha iyi tanıma konusunda fırsatlar sunmanın ASEM'in hedefleri arasında olduğu, bu şekilde siyasal, ekonomik ve sosyal iş birliği süreçlerinin hayata geçirilmesinin ve halklar arasında ortak bir anlayış oluşturulmasının beklendiği belirtilmiştir. Bu bağlamda en üst seviyedeki siyasal liderlerin katılımıyla gerçekleştirilen görüşmelerin, farklı sektörlerdeki gruplar ve genel olarak sivil toplum arasında bağlantılar oluşturulması ve güçlendirilmesi sürecine siyasal açıdan destek sağlaması beklenmektedir. Nitekim 12. ASEM Zirvesi'nde liderler, toplumlar arasında bağlantılar oluşturmaya yönelik ASEF faaliyetlerinin hükümet merkezli ASEM sürecini tamamlayıcı bir işleve sahip olduğunu vurgulamış ve ASEF'e, ASEM'in öncelikleriyle bağlantılı eylemlerde bulunma konusunda çağrıda bulunmuştur (ASEM 12, 2018: 8).

7.SONUÇ

Bu çalışmada Asya ile Avrupa arasındaki etkileşim kanallarından biri olan ASEM, zirve diplomasisi bağlamında ele alınmış ve ASEM zirvelerinin, ASEM'in esnek ve enformel işleyiş düzeniyle uyumlu olan, siyasal açıdan en üst seviyede fikir teatisinin yapılmasına imkân veren ve katılımcı taraflar arasında diyalog kurularak ortak gündemlerin oluşturulmasını sağlayan bir mekanizma olduğu ileri sürülmüştür. Yapısı gereği çok taraflı bir işleyiş gösteren ASEM zirveleri, katılımcılar arasında geniş ölçekte iş birliği yapma fırsatı sunmakta ve ulusal sınırları aşan sorunların tartışılmasını sağlamaktadır. Zirveler, diyalog yoluyla çok taraflılığa ilişkin norm ve ilkelerin benimsenmesi sürecine destek vererek uluslararası ilişkilerde aktörlerin tek taraflı eylemlerini önlemeye ilişkin siyasal bir kanal sunmaktadır. Bu durum, ASEM'in uluslararası ilişkilerin istikrar kazanmasına ve küresel yönetim süreçlerinin etkinliğinin artırılmasına ilişkin işlevini destekler niteliktedir.

ASEM platformu, öncelikli olarak iki bölgedeki aktörler arasında diyalog oluşturulmasına ilişkindir. Başka bir deyişle diyalog, ASEM'in kuruluş sebepleri arasındadır ve devlet veya hükümet başkanlarının katılımıyla düzenlenen zirveler, en üst siyasal seviyede katılımcı taraflara bu fırsatı vermektedir. Uluslararası örgütsel bir mekanizma olmaması ve bünyesinde alınan kararların bağlayıcı nitelikte olmaması, literatürde ASEM'in etkinliğini azaltıcı bir faktör olarak görülmeyle birlikte, katılımcı liderler açısından serbestlik sağlamaktadır. Liderler, temsil ettikleri devletleri bağlayıcı nitelikte taahhüt altına sokmaksızın diğer devletlerle çok taraflı ilişkiler kurabilmektedir. Bu bağlamda liderler arası diyalog yoluyla iki kıta arasındaki iş birliği süreçlerinin harekete geçirilmesi ve çok taraflılığın güçlendirilmesiyle küresel yönetim süreçlerinin etkinliğinin sağlanması, ASEM platformunun katılımcı taraflar açısından değerini belirleyen temel unsurlar arasındadır. Liderler seviyesinde katılım, bu duruma yönelik farkındalığı göstermektedir.

Diyalog, ASEM'in geleceğini belirleyecek olan temel değişken konumunda gözükmetedir. Açıkta ki ASEM'in katılımcı taraflar açısından değeri ve küresel yönetim içerisindeki etkinliğine yönelik görgül nitelikte çalışmaların yapılması ve somut sonuçlar üzerinden değerlendirmelerde bulunulması, bu çalışmada ileri sürülen argümanları destekleyici kanıtlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Bu hususta süreç içerisinde yer almış politikacılar ve diplomatlarla görüşmelerin gerçekleştirilmesi veya zirvelerde alınan kararların katılımcı tarafların bölgesel ve uluslararası meselelere ilişkin tutumları üzerindeki etkisi çerçevesinde çalışmalar yapılabilir. Böylece ASEM zirvelerinde liderler arası diyalogun ASEM'in işlevlerine ilişkin olarak ortaya çıkardığı değere yönelik somut veriler üzerinden değerlendirmelerde bulunabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak yazılmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazar ve üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acharya, A. (2002). Regionalism and the emerging world order: Sovereignty, autonomy, identity. İçinde Breslin, C. W. Hughes, N. Phillips, & B. Rosamond (Eds.), *New regionalisms in the global political economy* (ss. 20-32). London: Routledge Press.
- Acharya, A. (2007). The emerging regional architecture of world politics. *World Politics*, 59, 629-652.
- AECF (The Asia-Europe Cooperation Framework). (2000). [Çevrim-içi: https://eeas.europa.eu/archives/docs/asef/docs/asef_2000_en.pdf], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- Al, A., & Kılıç, B. (2017). Yeni küresel yönetimde esnek diplomasinin rolü: G20 örneği. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5, 13-22.
- ASEF (Asia-Europe Foundation). (2022). [Çevrim-içi: <https://asef.org/>], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- ASEM 1 (1st ASEM Summit). (1996). New comprehensive Asia-Europe partnership for greater growth. Final Chair Statement, 1-2 March 1996, Bangkok, Thailand, [Çevrim-içi: https://cdn.aseminfoboard.org/documents/1996_-_ASEM1_-_Chair_Statement_Svhj1Gx.pdf], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- ASEM 12 (12th ASEM Summit). (2018). Global Partners for Global Challenges, Chair's Statement, [Çevrim-içi: <https://cdn.aseminfoboard.org/documents/ASEM12-Chairs-Statement.pdf>], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- ASEM 13 (13th ASEM Summit). (2021). Strengthening Multilateralism for Shared Growth, Chair's Statement, Cambodia, [Çevrim-içi: https://cdn.aseminfoboard.org/documents/FINAL_ASEM13-Chair%E2%80%99s-Statement.pdf], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- ASEM Info board. (2022). [Çevrim-içi: <https://www.aseminfoboard.org/about/overview>], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- ASEM Pillars. (2022). [Çevrim-içi: <https://www.aseminfoboard.org/about/pillars-of-asef>], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- ASEM Process. (2022). [Çevrim-içi: <https://www.aseminfoboard.org/about/asef-process>], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- ASEM Summit. (2022). [Çevrim-içi: <https://www.aseminfoboard.org/events/13th-asef-summit-asef13>], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- Baert, F., Scaramagli, T., & Söderbaum, F. (2014). Introduction: Intersecting interregionalism. F. Baert, T. Scaramagli, & F. Söderbaum (Ed.) *Intersecting interregionalism: Regions, global governance and the EU* (ss. 1-12). New York: Springer Publishing.
- Berridge, G. R. (2010). *Diplomacy: Theory and practice*. (4th ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan Press.
- Concept Note. (1996). Asia-Europe Meeting Summit of Heads of State and Government. Bangkok, Thailand. 1-2 March 1996. [Çevrim-içi: https://cdn.aseminfoboard.org/documents/1996_-_ASEM1_-_Background_gxCA3fp.pdf], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- De Crombrughe, B. (2011). The value of the Asia-Europe Meeting. *Studia Diplomatica*, 64, Special Issue: Geopolitics and Geostrategy in the Asia-Pacific Region: Europe as Actor or Spectator? 109-127.
- Dent, C. M. (2003). From inter-regionalism to trans-regionalism? Future challenges for ASEM. *Asia Europe Journal*, 1, 223-235.
- Dent, C. M. (2004). The Asia-Europe Meeting and inter-regionalism: Toward a theory of multilateral utility. *Asian Survey*, 44, 213-236.
- Doide, M. (2011). *The European Union and interregionalism: Patterns of engagement*. Farnham: Ashgate Publishing.
- Doide, M. (2019). ASEM's first two decades: A role discovered. *Baltic Journal of European Studies*, 9, 6-19.
- Donduran, C. (2020). Sistemik faktörlerin bir ürünü olarak bölgeselcilik. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 251-266.
- Dunn, D. H. (1996a). How useful is summitry? İçinde D. H. Dunn (Ed.), *Diplomacy at the highest level: The evolution of international summitry* (ss. 247-268). London: Macmillan Press.
- Dunn, D. H. (1996b). What is summitry? İçinde D. H. Dunn (Ed.), *Diplomacy at the highest level: The evolution of international summitry* (ss. 3-22). London: Macmillan Press.
- Fawcett, L. (1995). Regionalism in historical perspective. İçinde L. Fawcett, & A. Hurrell (Eds.), *Regionalism in world politics: Regional organization and international order* (ss. 9-36). Oxford: Oxford University Press.

- Feinberg, R. (2013). Institutionalized summitry. İçinde A. F. Cooper, J. Heine, & R. Thakur (Eds.), *The Oxford handbook of modern diplomacy* (ss. 303-318). Oxford: Oxford University Press.
- Gaens, B. (2008). ASEM's background and rationale. İçinde B. Gaens (Eds.), *Europe-Asia interregional relations: A decade of ASEM* (ss. 9-28). Aldershot: Ashgate Publishing.
- Gaens, B. (2018). Two decades of the Asia-Europe Meeting (ASEM). İçinde B. Gaens, & G. Khandekar (Eds.), *Inter-regional relations and the Asia-Europe Meeting (ASEM)* (ss. 9-32). London: Palgrave Macmillan Press.
- Gaens, B., & Khandekar, G. (Eds.). (2018). *Inter-regional relations and the Asia-Europe Meeting (ASEM)*. London: Palgrave Macmillan Press.
- Gardini, G. L., & Malamud, A. (2018a). Debunking interregionalism: Concepts, types and critique – with a Pan-Atlantic Focus. İçinde F. Mattheis & A. Litsegård (Eds.), *Interregionalism across the Atlantic Space* (ss. 15-31). Cham: Springer International Publishing.
- Gardini, G. L., & Malamud, A. (2018b). Interregionalism and the Americas: A conceptual framework. İçinde G. L. Gardini, S. Koschut, & A. Falke (Eds.), *Interregionalism and the Americas* (ss. 1-18). Lanham: Lexington Books.
- Goldstein, E. (1996). The origins of summit diplomacy. İçinde D. H. Dunn (Ed.), *Diplomacy at the highest level: The evolution of international summitry* (ss. 23-37). London: Macmillan Press.
- Hänggi, H. (2006). Interregionalism as a multifaceted phenomenon: In search of a typology. İçinde H. Hänggi, R. Roloff, & J. Rüländ (Eds.), *Interregionalism and international relations* (ss. 31-62). London: Routledge Press.
- Hänggi, H., Roloff, R., & Rüländ, J. (2006a). Interregionalism: A new phenomenon in international relations. İçinde H. Hänggi, R. Roloff, & J. Rüländ (Eds.), *Interregionalism and international relations* (ss. 3-14). London: Routledge Press.
- Hänggi, H., Roloff, R., & Rüländ, J. (Eds.). (2006b). *Interregionalism and international relations*. London: Routledge Press.
- Hardacre, A. (2010). *The Rise and fall of interregionalism in EU external relations*, Dordrecht: Republic of Letters.
- H DFA (Helsinki Declaration on the Future of ASEM). (2006). [Çevrim-ıçı: <https://www.aseminfoboard.org/media/press-releases/helsinki-declaration-on-the-future-of-asem>], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- Hettne, B. (2005). Beyond the 'new' regionalism. *New Political Economy*, 10, 543-571.
- Hettne, B. (2008). EU as a global actor: An anatomy of actorship. Paper at the EU in International Affairs 2008 Conference Vrije Universiteit, Brussel, 24-26 April 2008, [Çevrim-ıçı: https://www.ies.be/files/repo/conference2008/EUinIA_IV_1_Hettne.pdf], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- Hwee, Y. L. (2003). *Asia and Europe: The development and different dimensions of ASEM*. London: Routledge Press.
- Hwee, Y. L. (2007). The inter-regional dimension of EU-Asia relations: EU-ASEAN and The Asia-Europe Meeting (ASEM) process. İçinde P. Anderson, & G. Wiessala (Eds.), *The European Union and Asia: Reflections and Re-Orientations* (ss. 173-191). Amsterdam: Rodopi Publishing.
- Hwee, Y. L. (2019). Asia-Europe Meeting: Contemporary challenges and the way forward. *AVI Policy Brief*, 1-11.
- Hwee, Y. L., & López-Vidal, L. (2008). Regionalism and interregionalism in the ASEM Context: Current dynamics and theoretical approaches. *Documentos CIDOB ASIA*, 23. [Çevrim-ıçı: https://www.files.ethz.ch/isn/103570/doc_asia_23.pdf], Erişim Tarihi: 13.01.2022.
- İskit, T. (2020). *Diplomasi: Tarihi, kurumları ve uygulaması*. (7. b.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keva, S., & Gaens, B. (2008). ASEM's institutional infrastructure. İçinde B. Gaens (Ed.), *Europe-Asia interregional relations: A decade of ASEM* (ss. 115-134). Aldershot: Ashgate Publishing.
- Khandekar, G. (2018). Reinventing ASEM: A need for relevance. İçinde B. Gaens, & G. Khandekar (Eds.), *Inter-regional relations and the Asia-Europe Meeting (ASEM)* (ss. 157-172). London: Palgrave Macmillan Press.
- Mace, G., Thérien, J-P., Tussie, D., & Dabène, O. (2016). Conclusion: Summitry and governance—an assessment. İçinde G. Mace, J-P. Thérien, D. Tussie, & O. Dabène (Eds.), *Summits and regional governance: The Americas in comparative perspective* (ss. 228-238). New York: Routledge Press.
- Mehmetcik, H. (2019). Bölgeselcilik çalışmalarında bölgeler arası ve bölgeler ötesi ilişkiler: Avrupa Birliği ve Afrika Birliği ilişkileri örneği, *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 7(Özel Sayı), 72-84.

- Özdal, B. (2018). Diplomasi. İçinde B. Özdal, & R. K. Karaca (Eds.), *Diplomasi tarihi-1* (ss. 29-91). (3. b.), Bursa: Dora Yayınları.
- Reçber, K. (2011). *Diplomasi ve konsolosluk hukuku*. Bursa: Dora Yayınları.
- Reiterer, M. (2004). ASEM: Value-added to international relations and to the Asia-Europe relationship. İçinde W. Stokhof, P. van der Valde, & Y. L. Hwee (Eds.), *The Eurasian space. Far more than two continents* (ss. 9-22). Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Rüland, J. (2014). Interregionalism and international relations: Reanimating an obsolescent research agenda? İçinde F. Baert, T. Scaramagli, & F. Söderbaum (Eds.), *Intersecting interregionalism: Regions, global governance and the EU* (ss. 15-35). New York: Springer Publishing.
- Scholte, J. A. (2016). Summitry, governance, and democracy. İçinde G. Mace, J.-P. Thérien, D. Tussie, & O. Dabène (Eds.), *Summits and regional governance: The Americas in comparative perspective* (ss. 13-29). New York: Routledge Press.
- Söderbaum, F. (2016). *Rethinking regionalism*. London: Palgrave Macmillan Press.
- Song, W. (2007). Regionalisation, inter-regional cooperation and global governance. *AEJ*, 5, 67-82.
- Van Langenhove, L. (2011). *Building regions: The regionalization of the world order*. Farnham: Ashgate Publishing.

Extended Abstract

Asia-Europe Meeting: An Evaluation in the Context of Summit Diplomacy

Asia-Europe Meeting (ASEM) is a multi-dimensional and multi-actor platform, including regional organizations, states, various groups and civil society. ASEM summits, the attendants of which are the heads of state or government of the participating states, the Presidents of the European Council and of the European Commission, and the Secretary-General of the Association of Southeast Asian Nations, have a key position in this structure. This study discusses the contribution of Asia-Europe Meeting (ASEM) summits on the dialogue process and the functions of ASEM in global governance. It suggests that ASEM summits are compatible with the flexible and informal structure of ASEM and promote the achievement of ASEM's functions in global governance.

Summit diplomacy is among the diplomatic methods for conducting inter-state relations. Political leaders, representing their states at the highest level, gather bilaterally or multilaterally to negotiate international problems, develop commercial relations and establish friendly relations. Summit diplomacy is a method employed not merely for bilateral or multilateral inter-state relations but also regional governance and interregional relations. Though it is criticized that their goals are far from clear, and they cannot produce concrete results, interregional summits are a method of diplomacy used in international relations, which is also the case for ASEM, a flexible and informal platform.

The effectiveness of ASEM is also controversial. It is claimed that the dialogue process does not produce concrete results, it has poor media coverage, its visibility is low, and it does not have an institutionalized structure. It is also stated that ASEM does not have a clear vision. It is obvious that the effectiveness of ASEM may be discussed in various contexts. However, the fact that the leaders in person participate in the process proves that the participating states have an awareness to the ASEM's functionality. Moreover, the outputs of interregional summits should be evaluated in the long term. In this framework, the study discusses how the summits, which are compatible with the basic characteristics and functioning of ASEM, contribute to the dialogue process and global governance.

Interregional relations have become one of the topics in the international relations discipline since the 1990s. In fact, they may be observed in the 1960s. The European Union initiated interregional relations with actors in other regions. However, the end of the Cold War and globalization process have transformed regional and interregional cooperation patterns into a more plural form in terms of functioning and participating actors, and new kinds of interregional relations in addition to bloc-to-bloc ones emerged. ASEM represents the diversity in interregional relations. Interregional relationship patterns are mostly categorized as pure interregionalism, transregionalism and hybrid interregionalism. Considering that ASEM is composed of regional organizations, governmental and non-governmental actors and has a flexible and informal working method, it may be suggested that it is a transregional platform.

The functions of ASEM may be handled from various perspectives. Basically, European and (East) Asian states initiated ASEM to promote commercial ties between Asia and Europe. The rise of East Asia as a core region in the world economy and the end of bipolar international system in 1991 accelerated the foundation of ASEM. So, geo-economical and strategic factors are the basic ones for the initiation of ASEM. However, in the context of this study, it may be claimed that ASEM has two more functions. First, it contributes to the development of interregional relations and multilateralism in international relations. Secondly, it promotes the socialization of states in embracing the values and norms of global governance.

ASEM embraces a flexible and informal working method. Although the dialogue process is open to non-state actors, its governmental dimension is strong, which makes ASEM

summits significant. It may be claimed that ASEM summits contribute to the development of interregional relations and the functioning of global governance in three respects. Firstly, summits correspond to the flexible and informal working method of ASEM. The political documents published after summits are not binding for the participating states. This situation may be evaluated as a negative factor for the effectiveness of ASEM. However, it fits into the founding purpose and working method of the dialogue process. ASEM is primarily a platform for dialogue between Asia and Europe. So, ASEM summits provide an opportunity for dialogue at the highest level.

Secondly, ASEM summits offer a channel for the participating states to bounce ideas off each other at the highest level. The fact that political documents published after summits are not binding facilitates the dialogue between the participating states and discussion of critical international issues. In other words, flexible governance provides an opportunity for the discussion of various issues at the summits. In this framework, ASEM summits present an opportunity for leaders to learn about the ideas of each other and the participating states on international issues.

Lastly, ASEM summits contribute to the enhancement of multilateralism in international relations through the development of a common understanding between the participating states. They offer an appropriate platform for the socialization of leaders to establish dialogue, exchange ideas and realize opportunities for cooperation. Summits are also a venue for leaders to learn the norms and values related to the functioning of global relations.